

MEG WAITE CLAYTON

**DE
POSTBEZORGSTER
VAN PARIJS**

Vertaling Karin de Haas

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2021 Meg Waite Clayton
Oorspronkelijke titel: *The Postmistress of Paris*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2022 HarperCollins Holland
Vertaling: Karin de Haas
Omslagontwerp: Studio Jan de Boer
Omslagbeeld: © Collaboration JS / Trevillion Images
Foto auteur: Adrienne Defendi
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Huizen
Druk: ScanBook UAB, Lithuania, met gebruik van 100% groene stroom

ISBN 978 94 027 0942 1
ISBN 978 94 027 6423 9 (e-book)
NUR 302
Eerste druk april 2022

Originele uitgave verschenen bij HarperCollins Publishers LLC, New York, U.S.A.
Deze uitgave is uitgegeven in samenwerking met HarperCollins Publishers LLC.
HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.
® en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

Alle in dit verhaal voorkomende personen zijn ontleend aan de fantasie van de schrijver. Elke gelijkenis met bestaande personen berust op toeval.

DEEL I

JANUARI 1938

Eenmaal terug in Parijs ontdekte ik dat de meeste Amerikanen zich naar huis spoedden. Ik besloot te blijven. Ik woonde al acht jaar in Frankrijk en voelde me er thuis. Ik was van de inwoners gaan houden, van de geschiedenis, de landschappen en de oude stenen. Als de Fransen het aankonden, dan kon ik dat ook. Bovendien stonden er veel te veel buitengewone dingen te gebeuren en daar wilde ik niets van missen.

– Mary Jayne Gold, *Crossroads Marseille, 1940*

We hadden Frankrijk moeten verlaten toen Max de eerste keer was gearresteerd, maar we konden ons geen andere wereld dan Parijs voorstellen.

– Leonora Carrington, *Villa Air-Bel*
door Rosemary Sullivan

Maandag 17 januari 1938

IN DE LUCHT BOVEN PARIJS

De hemel buiten het glazen dak van haar Vega Gull was net zo dieproud als het toestel zelf. Achter de voorruit en de grijze werveling van de propeller tekende tienduizend ton ijzer zich scherp af tegen de ondergaande zon. ‘*La Dame de Fer à son Meilleur Niveau* – dat is het soort kunst waar ik van hou!’ riep Nanée boven het gebrul van de Gypsy Six-motor naar Dago-bert, haar enige passagier, die met zijn ongetrimde poedelstaart kwispelde terwijl ze rond de Eiffeltoren cirkelden. De ijzeren dame op haar best.

Ze vloog boven de kronkelende Seine terug naar Parijs voor de Exposition Internationale du Surréalisme: driehonderd kunstwerken met gigantische insecten, bizarre zwevende hoofden en verminkte lichamen die ongetwijfeld bedoeld waren om je aan het denken te zetten, maar die Nanée altijd het gevoel gaven dat ze weinig ontwikkeld en veel te Amerikaans was. Een simpel meisje uit het Midden-Westen. Niet eens uit Chicago, maar uit Evanston. Ze maakte de witte zijden sjaal rond haar hals wat lossers en begon aan de beheerste afdaling van duizend voet naar achthonderd, laag scherend over haar lege appartement op de Avenue Foch. Ze was dol op Parijs, maar de winteravonden waren er wel erg lang wanneer je achtentwintig was en je helemaal alleen in een appartementje woonde.

Ze ging langzamer vliegen, klapte de kleppen uit boven het Bois de Boulogne en naderde op tweehonderd voet het meer van het park, de kleine waterval en de charmante Kiosque de l’Empereur. Hier boven in de lucht was er geen gemopper over premier Chautemps die de socialisten uitsloot van de Franse regering, geen broedermoord in Barcelona, geen Hitler die beweerde dat hij vrede voor ogen had terwijl heel Europa trilde. Ze liet een van de vleugels zakken om een beter uitzicht te krijgen, om het water over de rotsen en het bevroren meer te zien klateren, en...

Lieve hemel! Breed gespreide zwarte vleugels met witte puntjes op tien uur. Een rode snavel die zich opende in een waarschuwingskreet, die werd overstemd door het lawaai van de motor. Ze zwenkte scherp naar rechts en liet het vliegtuig klimmen om te voorkomen dat ze de zwarte zwaan zou verpletteren die al in duikvlucht was om zichzelf te redden.

De neus van het vliegtuig steeg echter te snel. Verticale snelheid vijftienhonderd voet per minuut. Door de voorruit: enkel hemel.

De snelheidsmeter die veel te vlug omhoog schoot.

De vleugels die zwoegden om het vliegtuig in de lucht te houden.

Het alarm dat begon te blèren.

Ze duwde de stuurknuppel naar voren en liet de neus omlaagduiken in een poging te herstellen van de overtrek.

Dagobert tuimelde naar voren toen de hoogtemeter terugschoot en het vliegtuig in een duikvlucht kwam. Het uitzicht bestond nu louter uit propeller en een bevroren meer.

Het ijs!

Zo weinig ruimte om te manoeuvreren.

Het janken van de arme Dagobert.

De snelheidsmeter op vijfenveertig knopen.

Vingers die pijn deden van het omklemmen van de stuurknuppel.

‘Niets aan de hand, Daggs.’

Haar hele lichaam gespannen, op het punt om te knappen.

Vijftig knopen.

Vijfenvijftig.

In gedachten dwong ze de snelheidsmeter om sneller te bewegen, zodat ze weer veilig op kon trekken voordat ze op het ijs zou storten.

Sneller, verdorie!

Zestig.

Vijfenzestig!

De stuurknuppel naar zich toe.

De neus van het vliegtuig omhoog.

De hoogtemeter die aangaf dat ze weer recht vloog.

Zo laag dat ze het bevroren meer bijna raakte.

Haar knokkels zagen wit van haar stevige greep, maar het was haar gelukt om de overtrek te stoppen. Ze vloog weer recht.

De snelheidsmeter gaf nu zeventig knopen aan.

Ze trok een paar van de kleppen in en het vliegtuig zakte iets, samen met haar maag. Ze haalde de stuurknuppel naar zich toe.

Dagobert keek geschrokken op van de vloer.

Nog een set kleppen. De stuurknuppel nog iets dichters naar zich toe. Het begin van de klim.

Vierhonderd voet. Vijfhonderd. De laatste kleppen werden ingetrokken en ze klommen stabiel naar zeshonderd. Als er nu nog iets mis zou gaan, zou ze de tijd hebben om te herstellen.

Op duizend voet beschreef ze een cirkel en wachtte tot haar verdraaide hart zou stoppen met zijn pogingen om aan haar borst te ontsnappen. De Seine maakte een geruststellende bocht van het westen naar het zuiden en verder naar het oosten, naar een nieuw uitzicht op de Eiffeltoren, nu verder weg.

Het bevroren meer dat haar koude graf had kunnen zijn, en dat van Dagobert en de zwaan, kwam weer in zicht.

‘Goed,’ zei ze tegen Dagobert, die nog steeds op de vloer in elkaar gedoken zat, net zo van slag als haar eigen zenuwen.

Ze daalde weer af richting het meer, deze keer tot een minder riskante vijfhonderd voet, en vloog over het water, langs de waterval en aan de linkerkant langs het eiland en de Kiosque met zijn hoopvolle blauwe koepeltje.

En daar zat hij, op het meest noordelijke puntje van het meer: de zwarte zwaan, veilig geland op het ijs.

Ze had niet zo laag moeten vliegen, maar het gaf haar een kick: de hoge open hemel, ja, maar ook de aarde die haar tegemoet stormde.

Die dochter van jou is liever wild dan getemd. Ben je niet bang dat ze in haar eentje zal eindigen?

‘Maar ik ben niet alleen, toch, Daggs?’ Ze klopte op het kuipstoeltje naast zich, haar vaders woorden van zich afschuddend. ‘Ik heb jou.’

Met enige tegenzin sprong Dagobert weer op het stoeltje en legde zijn kop op zijn voorpoten. Ze trok aan een van zijn fluwelen oren en hij schudde zijn kop zoals hij dat altijd deed wanneer ze aan zijn oren zat.

‘Ik wilde je niet laten schrikken, maar ik kon het niet verdragen om hem iets aan te doen,’ zei ze terwijl ze in oostelijke richting stuurde, naar de landingsbaan op Le Bourget. ‘En dit is zijn wereld. Hij hoort hier boven thuis.’

Ze bracht het vliegtuig op de landingsbaan tot stilstand en klom vanuit de cockpit op de vleugel, terwijl ze ondertussen haar vliegeniersbril en leren helm afzette en haar haren losschudde. Ze tilde Dagobert uit het vliegtuig en kustte de arme hond, die nog steeds trilde, op zijn koude zwarte neus. Voorzichtig zette ze hem op de vleugel en ze pakte haar kleine reiskoffertje. Pas toen waagde ze een blik op de klok op de koepel van de verkeerstoren. Ze was veel te laat.

Ze liet zich op de landingsbaan glijden en legde het koffertje op de vleugel, naast Dagobert. Hij keek aandachtig toe terwijl ze het koffertje openklapte zodat ze in de spiegel aan de binnenkant kon kijken. Ze verwisselde haar vliegeniersjack voor een vestje van paarse wol met vergulde kralen en knopen en schoof haar met bont afgezette armband om. Verdorie, het was koud, maar in elk geval was er niemand die haar zag. Na een blik in de spiegel trok ze het vest weer uit, deed de armband af en legde die samen met het vest op de vleugel. Daarna viste ze een overal bij passende oude zwarte jurk van Chanel uit de koffer, schoof die over haar hoofd, trok haar blouse eronder uit en liet de zijde over haar leren vliegeniersbroek glijden. Beter. Niet warmer, maar beter. Ze trok haar vliegeniersjack eroverheen aan, tegen de kou. Kon ze de leren broek en de laarzen niet gewoon samen met de jurk dragen? Tenslotte was het een surrealistische tentoonstelling.

Dagobert kwam wat tot rust en legde zijn kop op zijn poten terwijl ze haar wollen kousen voor zijden exemplaren verwisselde. Ze trok schoenen met hakken aan. Voegde een parelketting toe. Nog eentje. En nog eentje. Ze maakte de snoeren met een grote broche aan elkaar vast, zilver met een accent van rood bakeliet, en vouwde toen een verkreukeld hoopje stof uit tot een elegante hoed. Ze depte wat parfum achter haar oren en op haar polsen en knoopte de witte sjaal weer rond haar hals. Niet beter, wel warmer. Ze schoof de bontarmband weer om haar pols, de koperen onderkant koud op haar huid. Ten slotte deed ze wat lippenstift op en omvatte de kop van Dagobert.

‘Ik heb ook geen zin om te gaan, maar het is voor Danny.’ Danny Bénédicte, haar Franse broer. Toen ze jaren geleden naar Parijs was gekomen om aan de Sorbonne te studeren, had ze bij zijn familie gewoond. Danny deed zoveel goeds voor zoveel mensen.

Ze kuste Dagobert op beide wangen, rode lippenstift op zijn snuit achterlatend. ‘Goed dan,’ zei ze toegeeflijk. ‘Ik zal jou eerst naar het appartement brengen.’

Dagobert likte aan het bont van haar armband.

‘Dat is Schiaparelli, Daggs.’

De blik van Dagobert: ze kon de hond om haar pols wikkelen wanneer ze maar wilde en dat voor een fractie van het bedrag dat de armband gekost had.

Ze tilde hem van de vleugel en zette hem op de landingsbaan. ‘Je bent inderdaad ongelooflijk zacht en mooi,’ zei ze, ‘maar je zou nooit stil blijven zitten om mijn pols.’

Op de binnenplaats van de Galerie des Beaux-Arts bekeek Nanée Salvador Dali’s *Rainy Taxi*, een met klimplanten overdekte Rolls Royce met een mannelijke paspopchauffeur met een haaienkop en een zwembril op achter het stuur, en op de achterbank een doorweekte vrouwelijke paspop in een japon die bedekt was met levende slakken. Een suppoost gaf haar een zaklamp en opende de deur met traliewerk naar een ‘surrealistische straat’ vol vrouwelijke paspoppen die gekleed waren – of vooral níet gekleed waren – volgens de fetisjen van toonaangevende kunstenaars: een fluwelen lint waarmee de mond werd gesnoerd, een vogelkooi over een hoofd. Ongemakkelijk gelach galmde door de grote hal, een schemerige, stoffige, grotachtige ruimte met honderden kolenzakken aan het plafond, een tweepersoonsbed in elke hoek en een vloer die op de een of andere manier een vijver en blaadjes en mos voorstelde zonder dat hij nat was. Ze ontdekte dat de bron van het gelach een grammofoonspeler was die de benen van paspoppen verslond, een kunstwerk met de titel *Jamais*. Nooit. Nanée was geneigd zich daarbij aan te sluiten.

Een groep mensen dromde rond een verzameling foto’s die midden in de schemerige ruimte aan losstaande draaideuren hing. En daar was Danny, met zijn haar glad en glimmend naar achteren gekamd, een ronde zwarte bril op zijn lange neus en een keurig snorretje boven de smalle kin met het kuiltje. Naast hem stond T, nog kleiner dan haar echtgenoot, eerder knap dan mooi, met haar jongensachtige korte zwarte haar en haar enorme bruine ogen.

Nanée sloeg haar armen om T heen en wisselde een vluchtige kus met haar. *La bise*.

‘Wat zie jij er chic uit,’ merkte T op.

Nanée, die was vergeten om het vliegeniersjack uit te trekken en de sjaal af te doen, vroeg: ‘Vind je het wat? Ik noem deze look de Aero-Chanel.’ Ze glimlachte droogjes. ‘Sorry dat ik zo laat ben. Het weer was nogal onbestendig.’

‘Is het weer in jouw leven niet altijd onbestendig?’ vroeg Danny plagend.

De Franse schrijver André Breton stond handenwringend voor de foto’s op de draaideur terwijl hij zijn inleiding afrondde en iedereen vroeg om Edouard Moss welkom te heten.

‘Edouard Moss!’ Nanée kende zijn foto’s uit kranten en tijdschriften: een schattig meisje met vlechtjes dat enthousiast een saluut brengt aan Hitler; een man van wie de neus met een metalen schuifmaat werd gemeten; een zoon met een gladde kin die de schaar in de baard van zijn orthodox-joodse vader zet, de vader met een rauwe, hartverscheurend vergevingsgezinde uitdrukking op het gezicht. Edouard Moss had Hitler zowel met zijn fotojournalistiek als met zijn kunst tegen zich in het harnas gejaagd, waardoor hij gedwongen was geweest het Reich te ontvluchten.

‘Ik dacht wel dat je het geweldig zou vinden om Edouard te zien,’ zei Danny.

“Edouard”? Is dat niet erg familiair?’ vroeg Nanée plagend. Danny hechtte veel waarde aan zijn vriendschappen met de gevluchte kunstenaars, die hij stiekem via zijn functie bij de Franse politie aan een verblijfsvergunning hielp.

T streek de flap van een van de zakken op Nanées vliegeniersjack glad. ‘Ik ben degene die dacht dat je het geweldig zou vinden om Edouard te zien,’ zei ze, Danny corrigerend.

Edouard Moss stapte naar voren, met zijn donkere haar charmant door de war en een stropdas die scheef zat. Een vierkant gezicht. Een moedervlek aan het uiteinde van zijn linkerwenkbrauw. Dunne lijntjes op zijn voorhoofd en rond zijn mond. Hij hield de hand vast van een twee- of driejarig meisje met zorgvuldig gevlochten karamelkleurig haar en een enigszins versleten pluchen kangoeroe onder haar armpje. Nanée werd echter vooral getroffen door de groene ogen van de fotograaf, die ondanks de vermoeide blik toch zo doordringend rondkeken, dat ze de stellige indruk kreeg dat het in zijn aard lag om altijd alert te zijn, oplettend, zorgvuldig.

Hij fronste zijn voorhoofd toen hij een van de foto's op de draaideur zag – niet de grote foto in het midden, een draaimolenpaard dat vanuit een beangstigende hoek was gefotografeerd, vervormd en boos, maar een kleinere afdruk, misschien de achterkant van een naakte man die een push-up deed. Nanée vond het vaak moeilijk te zeggen wat surrealistische kunst precies voorstelde, behalve wanneer de kunstenaar duidelijk wilde maken dat hij bijvoorbeeld het lichaam van een vrouw in tweeën had gehakt. De onvoorstelbaar tedere foto bezorgde haar een gevoel dat op schaamte leek, of medelijden, of wroeging. Verdriet, zou ze zelfs zeggen als dat niet zo belachelijk zou klinken. De aanblik van al die huid, de schaduw die het achterste van de man maskeerde... Het voelde zo persoonlijk, als de achterkant van een minnaar die zich liet zakken om zijn kwetsbare lichaam naast het hare te vlijen.

Edouard Moss zei iets tegen André Breton, zo zacht dat niemand anders hem kon horen, maar met een dringende uitdrukking op zijn gezicht. Toen Breton antwoord begon te geven, kapte Moss hem af en zat er voor Breton weinig anders op dan naar een assistent te gebaren dat hij de foto van de naakte man moest verwijderen.

Toen het rustiger werd in de galerie fluisterde Nanée tegen Danny: 'Ik heb champagne, als je je vrienden na afloop mee wilt brengen voor een feestje.' Ze had geen idee waarom ze hem uitnodigde; eigenlijk was ze van plan geweest om alleen even haar gezicht te laten zien en vroeg terug te keren naar haar appartement om in haar pyjama op de bank te duiken. Champagne had ze echter altijd in huis.

Ze richtte haar aandacht weer op Edouard Moss.

'*Mutti!*' riep het kleine meisje aan zijn hand, en haar gezicht lichtte op van verrassing en verrukking.

Nanée keek om zich heen; de moeder van het meisje stond kennelijk vlak naast haar.

Ze keerde zich weer naar Edouard Moss, die haar zo lang aanstaarde dat de mensen om hen heen ook allemaal naar haar keken.

Hij glimlachte ongemakkelijk en verontschuldigend – naar de mensen die stonden te wachten, of misschien gewoon naar haar – en toen hurkte hij voor het meisje neer en omvatte haar gezichtje met zijn handen.

Die simpele beweging trof Nanée diep, een vader die zich klein maakte om zijn dochter in de ogen te kijken. Maar misschien waren ze wel helemaal geen vader en dochter. Misschien was het meisje zijn nichtje, of zelfs het kind van een vriend. Zoveel ouders die Duitsland zelf niet konden of wilden verlaten, stuurden hun kinderen naar familie in het buitenland.

'Non, ma chérie,' zei hij tegen het meisje. Zijn stem was een cello-bariton met een heel licht Duits accent. *'Souviens-toi, maman est avec les anges.'*

Mama is bij de engelen, weet je nog?

'Mutti ist bei den Engeln,' herhaalde hij in het Duits.

Maandag 17 januari 1938

GALERIE DES BEAUX-ARTS, PARIS

Luki klemde Pemmy tegen zich aan, getroost door de ruwe stof van de kangoeroekop van Professor Ellie-Muis en haar wollig-warme geur. Ze wilde naar de Mutti-engel toe, vragen waar ze was geweest, maar papa's handen voelden warm aan op haar gezicht. Papa glimlachte naar de Mutti-engel, maar hij ging ook niet naar haar toe. Was de engel hetzelfde als die in de verhalenboeken? Zou ze verdwijnen als je haar aanraakte? Luki wilde niet dat ze zou verdwijnen. Pemmy ook niet.

De engel leek op Mutti, maar ze was ook anders, misschien omdat ze nu bij de andere engelen woonde. Net zoals ze de oude woorden spraken toen ze nog met Mutti in hun oude huis waren, maar ze nu alleen nog de nieuwe woorden spraken, behalve wanneer papa zeker wilde weten dat ze het begreep. Meestal begreep Luki het wel, maar ze vond het fijn om de oude woorden te horen, de woorden van Mutti.

'Maman est avec les anges, Moppelchen,' herhaalde papa. *'Mutti ist bei den Engeln.'*

'Maar Mutti kan hiernaartoe komen met de engelen, papa, om je foto's te bekijken,' zei Luki. 'De engelen kunnen met ons mee naar huis. Ze mogen mijn bed hebben. Ik kan bij Mutti en jou slapen.'

Dinsdag 18 januari 1938, vijf uur 's ochtends

HET APPARTEMENT VAN NANÉE, PARIJS

Buiten de boogramen van het elegante appartement liep de nacht ten einde, en toch moest Edouard nog moeite doen om zich verstaanbaar te maken boven de knallende champagnekurken en de kakofonie van stemmen in het Frans, Duits en Engels. ‘Mag ik?’ vroeg hij aan Nanée, gebarend naar de met bont afgezette armband van Meret Oppenheim die André Breton haar net teruggaf. Hoe had die man het in zijn hoofd gehaald om *Verlossing* op te nemen in de expositie en het *Voorovergebogen naakt* te noemen, zo’n prozaïsche titel. Op het moment dat de foto werd verwijderd, had Edouard zich omgedraaid en Nanée naar hem op zien kijken, als de geest van Elza. Geen wonder dat Luki in de war was geweest.

Hij nam de armband van Nanée aan en haar warme vingers streken langs de zijne, haar geur ging over in zijn handen. Zonder te bedenken dat het wellicht ongepast zou zijn, hield hij het bont even tegen Luki’s wangen.

‘Volgens Meret was het een grapje van Picasso over deze armband dat haar inspireerde om haar theekop met bont te ontwerpen,’ zei hij tegen Nanée.

‘Door die kop heb ik maandenlang niet van mijn thee kunnen genieten,’ zei T. ‘Zelfs nu stel ik me nog voor dat ik in bont hap wanneer ik uit een perfect porseleinen kopje drink.’

‘En T is vreselijk chagrijnig wanneer ze niet van haar earl grey kan genieten,’ zei Nanée plagend.

In het fellere licht, en zonder de hoed die ze naar de galerie had gedragen, leek ze minder op Elza – ze was blonder en ze had een lichtere huid. Ze had echter dezelfde wenkbrauwenvorm, hetzelfde charmante kleine neusje, dezelfde licht ondeugende mond, dezelfde directe blik, waarmee ze hem opnam terwijl hij haar opnam, hetzelfde gebrek aan bewustzijn van haar eigen charme.

‘Toch is Meret er beroemd mee geworden,’ zei hij. ‘Het feit dat jij die theekop niet meer kunt vergeten –’

‘Surrealisme is bedoeld om te provoceren,’ onderbrak André hem, haar aandacht trekkend, zoals hij de hele nacht al deed. De man was getrouwd met

een beeldschone en getalenteerde kunstschilder, Jacqueline Lamba, zijn tweede vrouw, en hij had een dochtertje dat nog jonger was dan Luki, maar het huwelijk vormde geen barrière voor een surrealist. Aan monogamie werd weinig waarde gehecht door de beweging waar André zelf de regels voor bepaalde.

Edouard zei: ‘Ons doel is het omverwerpen van de beperkingen van de maatschappij –’

‘Om het wonderbaarlijke in de wereld te vinden,’ onderbrak André hem opnieuw. ‘Alleen het wonderbaarlijke heeft schoonheid. En schoonheid is tumultueus. Schoonheid schokt en desoriënteert en zet de zintuigen op zijn kop. Het moet gesluierd-erotisch zijn, gefixeerd-explosief, magisch-indirect, en anders kan het niet bestaan.’

Nanée glimlachte, traag en warm en toch uitdagend. ‘Ik zou er wellicht positiever tegenover staan,’ zei ze tegen André, ‘als iemand me kon uitleggen waarom het “wonderbaarlijke” moet bestaan uit naakte vrouwen met afgehakte ledematen of een kooi over hun hoofd, terwijl de mannen stevast intact en gekleed zijn.’

André, die zich dichter naar haar toe boog, zei: ‘O, ik denk echt dat we je moeten voorstellen aan onze vriend Toyen, die haar naam veranderde omdat in Tjechië, waar zij vandaan komt, de voornaam aangeeft of iemand een man of een vrouw is en zij eenvoudigweg schilder wil zijn, en niet speciaal een vrouwelijke.’

‘Je geeft geen antwoord op mijn vraag,’ zei Nanée. ‘Waarom zijn de vrouwen naakt en in stukken verdeeld, terwijl de mannen intact en volledig gekleed zijn.’

‘Uiteraard is het antwoord,’ antwoordde Edouard voordat André iets kon zeggen, ‘dat we mannen zijn.’

Zelfs André lachte, maar Nanée zei alleen ‘Pfff’, zoals Franse vrouwen dat doen. Ze was Amerikaans en ook weer niet, net als hij Duits was en ook weer niet.

‘Jij vindt dat geen antwoord, dat we mannen zijn,’ zei Edouard. ‘Maar het is gewoon niet het antwoord dat je wilt horen. Net als Freud willen wij verkennen, zonder oordeel, obsessie, angst of zelfs fetisj.’

Ze schoof ongemakkelijk heen en weer – precies het gevoel dat hij als ware surrealist had willen opwekken.

André gaf Edouard een groot vel tekenpapier en stelde voor dat hij de eerste beurt voor zijn rekening zou nemen in een rondje Voortreffelijk Lijk. Bij dit door André zelf bedachte spel tekenden drie deelnemers los van elkaar een hoofd, een lichaam en benen of een staart, zonder te zien wat de anderen hadden bijgedragen, zodat er een bizar samengesteld schepsel ontstond. André rechtvaardigde al zijn surrealistische spelletjes als manieren om creatieve geesten te ontsluiten, maar Edouard vermoedde dat zijn vriend dit als excuus gebruikte om de schaamte van anderen uit te lokken en aan de wereld te tonen. Toch gaf hij Nanée de bontarmband terug en nam de Waterman-vulpen aan, van mosgroen agaat met een gouden clip, een smal gouden bandje om een afgekauwde dop. Hij ging direct op zoek naar iets om te kopiëren, iets wat hem in staat zou stellen om Andrés spel mee te spelen zonder zichzelf bloot te geven. Op het Louis xv-bureau bij het raam zag hij twee foto's staan, de ene van een jonge Nanée op een schietbaan, met een trofee en een geweer in haar hand, met haar trotse vader naast haar, en de andere was een recenter kiekje van Nanée in haar vlieguitrusting. Hij haalde de dop van de pen, zette de punt op het bovenste deel van het papier en begon aan de lange lijn van de hals die hij zich voorstelde onder de sjaal op de tweede foto. Het was geen beste tekening, maar als excuus kon hij aanvoeren dat Luki op zijn schoot lag te slapen.

‘Volgens mij hebben jullie allebei een punt,’ zei Nanée terwijl hij haar oogkassen tekende en een licht skeletachtig effect creëerde met de zwarte inkt. ‘Volgens mij is het antwoord dat jullie mannen jullie eigen tekortkomingen niet naast het ideaal geplaatst willen zien.’

‘Het ideaal is een vrouwenlichaam?’ vroeg hij.

‘Het ideaal is het perfecte lichaam van een man, dat net zo “wonderbaarlijk” is als dat van een vrouw,’ zei ze. ‘Angst, zoals je zegt.’

Iedereen lachte, en de aandacht van alle aanwezigen richtte zich nu op hun gesprek. Ondertussen tekende Edouard haar jukbeenderen, haar onopvallende kin. Luki verroerde zich, niet door het lawaai, maar door de spanning in Edouards spieren.

Hij voegde een vogelkooi van filigreinwerk aan zijn tekening toe, zodat het skeletachtige gezicht van Nanée door het geopende deurtje van de kooi keek – inspeland op de heersende rage van vogelkooien onder de liefhebbers

van het surrealisme, maar ook provocerend door Nanées hoofd los in een vogelkooi te laten zweven, bevrijd van haar sterfelijke lichaam.

‘Maar als je je eigen woorden onderzoekt, Nanée,’ zei hij, ‘zul je zien dat jouw argument mijn antwoord ondersteunt, dat we mannen zijn.’

‘Je bent dus echt een surrealist? Ik heb geen losse vrouwelijke geslachtsorganen op je foto’s gezien.’

Edouard stelde zijn oordeel over haar bij – een vrouw die zonder schaamte het woord ‘geslachtsorganen’ uitsprak? – terwijl hij ondertussen de hals van zijn gekooide papieren skelet wikkelde in een sjaal zoals Nanée op de foto droeg, wapperend alsof het hevig waaide. Het soort foto’s waar ze op doelde, interesseerde hem gewoon niet. Wat hem boeide, of had geboeid toen hij nog foto’s maakte, was nooit de zonde, erfzonde of anderszins. Het was zelfs niet de centrale macht, de tragedie, de ramp of het geweld. Het waren de toeschouwers, degenen die aan de zijlijn stonden en geen idee hadden dat ze erbij betrokken waren.

Hij vouwde het vel, scherpte de vouw aan en klapte het papier weer open. Tot zijn verbijstering waren het niet Nanées skeletogen die hem vanaf de pagina opnamen, maar die van Elza. Elza’s neus. Elza’s jukbeenderen. Elza, zijn vrouw, van wie iedereen zei dat hij haar was kwijtgeraakt, alsof ze ergens anders aangetroffen zou kunnen worden dan in een graf. Ze keek naar hem op zoals ze in zijn dromen deed, dwingend vragend waarom hij hun kind had laten sterven. Haar eigen dood of zelfs die van haar zus nam ze hem niet kwalijk, maar ze rouwde om haar ongeboren baby, het broertje of zusje dat Luki nu nooit zou hebben.

Hij pakte de pen, schetste vlug een vliegeniersbril over de ogen, vouwde het papier weer op en gaf het aan André, die er blindelings een lichaam aan toe begon te voegen.

‘Nu ik erbij stilsta,’ zei Nanée, ‘ik heb helemaal geen naakte lichamen op je foto’s gezien, Edouard.’

‘*Voorovergebogen naakt,*’ zei André zonder op te kijken.

Edouard was opnieuw verontwaardigd over deze titel voor *Verlossing*, maar als hij André zou corrigeren, zou hij juist de aandacht richten op de foto die hij aan niemand had willen laten zien.

‘Geen naakte vróúwenlichamen,’ zei Nanée.

Nu keek André op. ‘Wat zag jij op die foto, Nanée?’ vroeg hij, dezelfde vraag stellend die ook door Edouards hoofd speelde.

‘Nou ja, het is... de achterkant van een man die zich vooroverbuigt? Ik dacht dat hij misschien een push-up deed.’

‘Soms ziet de kijker niet alles wat de kunst bevat,’ zei Edouard, André het zwijgen opleggend. ‘Soms ziet de kunstenaar het zelf niet eens.’

‘Dat is het mooiste van kunst,’ zei André, ‘het onbewerkte onderbewustzijn dat tot uitdrukking komt.’ Hij vouwde het vel papier op en gaf het aan Nanée. ‘Zullen we eens kijken wat jij over jezelf verbergt? Bij deze variant tekenen we *les petits personnages*. Denk er niet bij na. Teken gewoon wat in je mooie hoofd opkomt.’

Nanée, die de bontarmband weer om haar bleke pols had geschoven, aarzelde en pakte toen de pen.

Elders in de kamer klonk een fragment van een gesprek: ‘Openbaring van de ziel van het Joodse ras.’ Er viel een stilte, en zelfs Nanées hond, die zich stilletjes onder de bank verschool, keerde zich naar de stem toe. ‘We hebben het over Hitlers strijd tegen “ontaarde kunst”,’ verklaarde de man. Grappend. Alsof hij zich niet kon voorstellen dat deze krankzinnigheid van de nazi’s zou kunnen oversteken naar Frankrijk.

OPENBARING VAN DE ZIEL VAN HET JOODSE RAS. De zin stond in grote letters op een van de muren van de nazitentoonstelling Entartete Kunst, Ontaarde Kunst, een stuk of zeshonderd moderne en abstracte werken die enkel werden vertoond zodat bezoekers ze belachelijk konden maken. De meeste waren weggehaald van de muren van Duitse musea, met het excuus dat ze de Duitse gevoelens beledigden of de openbare zeden ondermijnden of simpelweg artistieke waarde ontbeerden. Edouard had geen idee waar ze de twee foto’s van hem vandaan hadden die waren opgenomen in de ‘tentoonstelling’ in München, eentje onder de titel ‘Natuur door de ogen van zieke geesten’, de andere met het bijschrift ‘Een belediging van de Duitse vrouwelijkheid’.

‘Al die kunst zal worden vernietigd nu de tentoonstelling is afgelopen,’ zei Danny.

‘De werken zullen stilletjes buiten Duitsland worden verkocht om Hitlers schatkist te vullen,’ zei Nanée. ‘Het zijn de kunstenaars zelf die de nazi’s willen vernietigen.’

‘En daarom zijn jullie zo slim geweest om het Reich te ontvluchten,’ zei André. Ze lachten allemaal; de waarheid was zoveel makkelijker onder ogen te zien wanneer je erom lachte. Zeker de helft van de kunstenaars in het appartement bestond uit Duitse vluchtelingen.

Edouard, die Nanée het opgevouwen tekenpapier terug zag geven aan André, merkte op: ‘Je kauwt niet op je pen.’

‘Op mijn pen kauwen?’

Hij nam de pen van haar over en draaide hem om, zodat ze de tandafdrukken kon zien.

‘O!’ Ze lachte. ‘Hij was van mijn vader. Toen ik klein was, bespiedde ik hem altijd wanneer hij in de bibliotheek aan zijn bureau zat. Hij kauwde inderdaad op zijn pen. Dat was ik vergeten.’

‘Bespiedde jij je vader?’ vroeg André.

Nanée sloot haar hand om de pen alsof ze hem wilde verbergen. ‘Is dat zo raar?’

‘Bespiedde je ook nog andere mensen?’ vroeg André. Zonder op haar antwoord te wachten vouwde hij het tekenvel open en liet iedereen het bizarre driedelige schepsel zien: Edouards skelethoofd met de vliegeniersbril en de vogelkooi en de sjaal van Nanée om haar hals; Andrés octopuslichaam met tentakels die zwaaiden met schilderkwasten, pistolen, hakenkruizen en een afgehakte Hitlerkop waar het bloed vanaf droop; en Nanées cartoonachtige heupen, benen en knobbelknieën, lendenen die slechts waren bedekt met een vijgenblad, schoenen die op die van Edouard leken, maar dan met gestrikte veters, en op de grond naast het schepsel een speelgoedkangoeroe.

Terwijl Edouard de schok over die kleine kangoeroe probeerde te verwerken, zei André grappend: ‘Aha, ik geloof dat ik ergens middenin beland ben.’

Iedereen lachte en bleef lachen terwijl André een verhaal hield over het hoofd dat van Nanée leek te zijn en de onderkant van Edouard met zijn eigen vele armen ertussenin. Door het lawaai werd Luki half wakker en glimlachte slaperig.

‘Mutti, wil je voor me zingen?’ vroeg ze aan Nanée.

Edouard was blij met het lawaaiige gelach in de kamer, blij dat alleen Nanée het kind gehoord kon hebben. Hij streelde Luki’s haar tot ze weer in

slaap viel, dit kind dat zo op haar moeder leek en helemaal niet op hem, het enige wat nog over was van Elza.

Hij stond op om te vertrekken en zei tegen Nanée: ‘Het spijt me. Je lijkt zo op Elza. Ze raakt ervan in de war.’ Hij staarde naar Nanée. Hij wist dat het onbeleefd was, maar het lukte hem niet om zijn blik af te wenden. Hij raakte er ook van in de war. ‘We moeten gaan,’ zei hij. ‘Dank je wel.’

Bij de deur hield Edouard de slapende Luki vast terwijl Nanée hem hielp het kind in haar favoriete rode jas te wikkelen en vervolgens zijn eigen jas voor hem omhooghield. Ze gaf hem de hoed waar Elza zo van had gehouden, met zijn initialen op de rand, alsof hij de hoed was en de hoed hem.

‘Ze heeft geen jonkie,’ merkte Nanée op. ‘De kangoeroe. Haar buidel is leeg.’

Luki’s arme pluchen kangoeroe werd zelfs in haar slaap geplet in haar arm. Het jonkie – dat Luki Joey had gedoopt omdat kangoeroejongen zo werden genoemd in Australië, het land waar ze vandaan kwamen – was ergens tussen Wenen en Parijs zoekgeraakt, en ze hadden het nergens meer kunnen vinden. Luki was ontroostbaar geweest – ‘Is Joey ook naar de engelen toe?’ – en Edouard was van zijn stuk gebracht door het beangstigende voorteken van het kwijtgeraakte kangoeroekind. Luki was haar moeder echter al kwijt; kon haar nog iets ergers te wachten staan?

‘Dag,’ zei hij tegen Nanée.

Nanée nam hem vragend op: wilde hij het niet over het kangoeroejong hebben, of kon hij dat niet?

‘In Frankrijk zeggen we *au revoir*,’ zei ze, met een stem die milder was dan hij zich had kunnen voorstellen. Niet alleen zacht, maar mild.